

Zbraně hromadného ničení a chemické vojsko ve světle českých vojenských periodik let 1920-2020

Weapons of Mass Destruction and Chemical Corps in Light of Czech Military Periodicals of 1920-2020

Radim Zahradníček

Abstrakt: Výzkum historiografie použití zbraní hromadného ničení zahrnuje exkurz studia problematiky chemického vojska v odborné literatuře. Byly zjištěny čtyři základní periody v rozvoji teorie chemického vojska a koncepce použití zbraní hromadného ničení. 1. První světová válka a vznik Československa jako období změn zásad vedení jednotek v poli. 2. Období po ukončení 2. světové války, reflexe na hrozby v podobě vzniku chemického vojska, převzetí sovětské doktríny a cílů vojenského výzkumu. 3. Devadesátá léta 20. století jako období charakteristické akcentem na válku v Perském zálivu a zavádění nových technických prostředků jednotek a útvarů radiční, chemické a biologické ochrany. 4. Počátek 21. století a hrozba ultra-terorismu a rozvoj specializovaných schopností ochrany proti zbraním hromadného ničení. Zkoumané články dokládají originalitu vědeckého myšlení a sociální přínos odborného písemnictví rezortem obrany.

Abstract: Research into the historiography of the use of Weapons of Mass Destruction involves an excursion of the study of recent problems of Chemical Corps in the literature. Four basic periods have been identified in the development of the theory of Chemical Corps and the concept of use of Weapons of Mass Destruction. 1. The First World War and the foundation of Czechoslovakia as a period of changes in the principles of military leadership. 2. The period after the end of World War II, reflection on threats in the form of development of Chemical Corps, take-over of Soviet doctrine and military research objectives. 3. 1990s as a period characterized by an accent on the Gulf War and the introduction of new technical means of Chemical Corps. 4. Beginning of the 21st century and the threat of ultra-terrorism, the development of specialized capabilities of Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Defence. The researched articles illustrate the originality of scientific thinking and the social contribution of scientific literature to the defence sector.

Klíčová slova: Chemické vojsko; Plynová služba; Ochrana proti zbraním hromadného ničení; Chemické, biologické, radioaktivní a jaderné zbraně (CBRN); zbraně hromadného ničení; vojenské časopisy.

Key words: Chemical Corps; Gas Service; CBRN Defence; CBRN Weapons; Weapon of Mass Destruction; CBRN; Military Periodicals.

ÚVODEM

Při příležitosti výročí 100 let existence časopisu se redakce Vojenských rozhledů zamýšlí nad kvalitou odborného obsahu časopisu Vojenské rozhledy a podmínkami ji ovlivňujícími. Za tím účelem byl proveden kvalitativní výzkum teorie a vědy chemického vojska (CHV) v odborných publikacích. Zkoumání historiografie použití zbraní hromadného ničení (ZHN) zahrnuje exkurs studia recentní problematiky CHV od roku 1919. Po první světové válce vychází budování armády Československa z francouzské vojenské doktríny a zkoumané strategie ukazovaly úroveň francouzského vojenského teoretického myšlení. Zasahovaly až do meziválečného období, kdy se ve 30. letech projevovalo ohrožení státu ze strany fašistického Německa a agresivních cílů Polska a Maďarska. Kořeny CHV, dříve tzv. plynové služby, sahají do roku 1919. Po první světové válce, kterou je možné považovat za začátek období moderní chemické války, se určení a schopnosti tohoto druhu vojska vyvíjí a přizpůsobují změnám bezpečnostního prostředí a příslušným hrozbám. Jak byla problematika chápána v ozbrojených silách je zřejmé z českých vojenských periodik, které v jednotlivých obdobích vycházely pro potřeby vojsk a vojenské vědy. Článek analyzuje a zkoumá vývoj tematiky, která byla dosud publikována jen v odborných vojenských periodikách do roku 2020 a zdůrazňuje recentní chápání problematiky z řad chemické komunity a zaměření vojenských specialistů. Na základě válečných zkušeností zdůrazňuje důležité historické milníky vývoje CHV. V závěru syntetizuje, v čem a do jaké míry jsou současné publikační aktivity srovnatelné s minulou praxí, kdy se šířejí prezentovaly praktické poznatky z operací vojsk.

1 METODOLOGIE

Ke sledování vývoje CHV v oblasti vojenských periodik byla využita metoda výzkumná historická ve spojení s aplikací historiografických metod a technik, zejména s kvalitativní analýzou historických pramenů, s využitím vojenských archivů, uchovávajících dokumenty a materiály vojenského původu s dominujícím zájmem o lidskou minulost. Objekty jsou z pohledu společenských změn pokládány za součást minulosti a vzhledem k časovému odstupu či klasifikovanému charakteru dosud nebyly běžně přístupné k sociální analýze a výzkumnému využití. Rozhodující místo v šíření poznání získala odborná periodika a časopisy, zdroj historie vojenství a společenských událostí. Od zrodu CHV je vývoj *vojenské vědy* zkoumán celkovou orientací historického postavení státu až k potřebám současnosti vojenské spolupráce, a to formami narativního historizmu s objektivními funkcemi historiografického vědění společnosti. Výzkumnou metodu historickou lze v případě tohoto výzkumu charakterizovat jako historicko-logický přístup, který směřuje nejen k propagaci vojenství ale navíc také sociálních jevů, v tomto případě zejména evaluaci publikačních aktivit. I když jde z hlediska historického období o nepatrný úsek, je využita metoda periodizace dějin – rozčlenění recentního dějinného vývoje do tematicky dílčích, vnitřně jednotných časových úseků, period, podle určitého jednotícího hlediska, ve zkoumané problematice bez zjevné periodizace.

Materiálem výzkumu byla chronologicky editovaná periodika vojenského tisku vydávaná Ministerstvem obrany (MO) v období let 1920-2020. Sekundární analýza jevů prostřednictvím publicistní reflexe zahrnovala excerpty periodika v pořadí jejich vydávání, a to Vojenské rozhledy, resp. Dělostřelecké rozhledy, Vojenskou mysl, restrukturalizované Vojenské Rozhledy, Vojenského profesionála a opět reeditované Vojenské rozhledy. Periodika vydávaná součástmi MO, jak časopis Týl a zásobování a po krátké období po restrikci Vojenského profesionála časopis Ekonomika a ekologie, nebyla předmětem výzkumu.

Výzkum se nezabýval definicemi oboru a to z důvodu, že použitá terminologie je běžná a známá z odborných časopisů, mezinárodně-právních předpisů a čtenář si dovede představit, co obecně používaná slova v problematice ZHN, představují.

2 PRVNÍ CHEMICKÉ ZBRANĚ, SIGNÁLNÍ PUBLIKACE

Na počátku dvacátého století, v období první světové války, přišel nebývalý rozvoj jedovatých plynů k účelům vojenského použití. Šlo o prostředky výrazného zefektivnění palby proti nepříteli. Jeden z průkopníků použití chemických zbraní, Německo, uskutečnilo během prvoválečných bojů u belgického města Ypres vlnový útok chlórem, když bylo z ocelových lahví vypuštěno celkem 180 tun této chemické látky, v následku čehož zahynulo až 3000 spojeneckých vojáků¹. To se psal 22. duben 1915 a datum je možné označit za počátek moderní chemické války². Zdaleka však nešlo o jediné nasazení chemických látek během první světové války, neboť četnost jejich používání se zvyšovala. Následovaly například útoky ze strany Velké Británie (chlór, Loos 1915), Francie (fosgen, Verdun 1916) nebo opět Německa (yperit, Flandry 1917). Účinnost a reálné dopady na živou sílu byly tak vysoké, že již nebylo možné zastavit trend vývoje ofenzivních a souvisejících defenzivních prostředků a postupů.

Uvedené aktivity se značně odrazily i v přípravě vojenských sil po válce vzniklé Československé republiky, která na uvedené trendy nemohla než reagovat adekvátním výcvikem a všestrannou modernizací. Od roku 1920, kdy začal vycházet časopis Vojenské rozhledy, je možné pozorovat četná odborná sdělení, která se věnují právě použití bojových chemických látek. Od té doby však přibyla i řada nových témat z problematiky použití ZHN a ochrany proti nim. Chemické, biologické, radiologické a jaderné zbraně (CBRN zbraně) postupně doplňovaly tematiku neveřejných vojenských periodik, které s dílčími přestávkami vycházely za účelem znalostní podpory vojsk a rozvoje vojenské vědy.

1 PITSCHMANN, Vladimír. *Historie chemické války*. Praha: Military System Line, 1999, s. 28. ISBN 80-902669-0-8.

2 PITSCHMANN, Vladimír a Emil HALÁMEK, Zbyněk KOBLIHA. *Boj ohněm, dýmem a jedy: nejstarší historie vojenského použití chemických a zápalných látek a vznik moderní chemické války*. Praha: Military System Line, 2001, s. 132. ISBN 80-902669-2-4.

3 OBDOBÍ PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKA

Období mezi koncem první a začátkem druhé světové války bylo charakteristicky svázáno zahraničně politickou situací, zejména pak ve vztahu k Francii. Proto většina československých článků a studií z období 20. let minulého století vycházely z francouzské vojenské doktríny a ukazovaly na úroveň ovlivnění francouzského vojenského teoretického myšlení válečnými zkušenostmi³. Tím byla ovlivněna i vydavatelská činnost časopisu Vojenské rozhledy jako důležitého stavebního kamene v rozvoji teorie a vojenské vědy v Československu. Od roku 1920 byly Vojenské rozhledy vydávány nepřetržitě až do roku 1944. Svou odbornou úrovní a znalostním přínosem zejména důstojnickému sboru byly bezesporu významné. Neméně důležité ale byly i v rozvoji plynové služby, která vznikla v září 1919. Ta, jako předchůdce dnešního CHV, oslavila v roce 2019 již stoleté výročí vzniku⁴.

Vůbec první článek meziválečného období, vydaný v roce 1923, se dotýká významu oboru chemie v podmínkách válečnictví⁵ a její aplikace do konstrukce vojenské techniky, použití bojových plynů nebo výroby výbušnin. Ve 30. letech se odborné zaměření článků výrazně profiluje do problematiky použití bojových chemických látek a charakteristice jejich účinků při palbě dělostřelectvem, což přirozeně reflektovalo aktuální trendy a prvovaléčné zkušenosti. Na stránkách Dělostřeleckých rozhledů v uvedeném období vychází hned několik článků zaměřených na použití bojových plynů v palbách⁶ a na účinek bojových chemických látek na bojovou schopnost jednotek⁷.

Ve 30. letech se pak začal projevovat vliv možného válečného ohrožení státu ze strany fašistického Německa i nepřátelských politických postojů Polska a Maďarska⁸. V publikacích proto nemohla být opomenuta charakteristika možných chemických zbraní ve výzbroji Německa⁹, podobně jako reálný vliv chemické zbraně na vedení boje jednotek v poli¹⁰. Ministerstvo národní obrany se zaměřovalo na celkově defenzivní pojetí obrany Československé republiky a činnost tehdejší plynové služby odrážela uvedené tendence jako reálnou hrozbu. Proto také v roce 1935 vznikl v Olomouci dělostřelecký oddíl 401, vůbec první výkonná chemická jednotka. Útvar však mohl plnit nejenom defenzivní, ale rovněž i ofenzivní úkoly. Byl určen k použití bojových chemických látek plynomety,

3 GALATÍK, Vlastimil a Antonín KRÁSNÝ, Karel ZETOCHA (eds.). *Vojenská strategie*. 1.vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR-PIC MO, 2008, s. 124. ISBN 978-80-7278475-2.

4 TANĚV, Pavel. Armádní chemici slaví výstavou 100. výročí svého vzniku. *Ministerstvo obrany ČR* [online]. 2019 [cit. 2019-11-05]. Dostupné z: <https://1url.cz/xM6Ga>

5 MAREŠ, Karel. Chemie ve službách válečnictví. *Vojenské rozhledy*. 1923, 11, 475-484.

6 HRUBÍŠ, František. Bojové plyny v palbách proti bateriím. *Dělostřelecké rozhledy*. 1933, 4, 105-115.

7 ŠPIČÁK, Florián. Účinek bojových plynů na bojovou schopnost jednotek. *Dělostřelecké rozhledy*. 1935, 6, 167-171.

8 GALATÍK, Vlastimil a Antonín KRÁSNÝ, Karel ZETOCHA (eds.), ref. 3, 125-126.

9 ŽDÍMAL, Václav. Chemická válka německé armády. *Dělostřelecké rozhledy*. 1936, 6, 161-166.

10 BENEŠ, Bohuslav. Vliv chemické zbraně na vedení jednotek v poli, článek I-IV. *Vojenské rozhledy*. 1937, 3-8.

k zadýmování, zamořování terénu a jeho odmořování¹¹. Nešlo ovšem o jediný specializovaný prvek armády - souběžně byla rozvíjena a v roce 1938 publikována teorie optimální distribuce specialistů chemické služby ve struktuře vojsk na bázi zkušeností zahraničních armád¹². V průběhu druhé světové války bohužel dochází k jistému útlumu publikačních aktivit zaměřených na problematiku ochrany proti chemickým zbraním.

4 OBDOBÍ PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE

Období po roce 1945 se vyznačovalo rozmanitými tendencemi a snahami, které byly mnohdy spojeny s prosazováním vedoucí úlohy Komunistické strany Československa. Armádě byly úkoly stanoveny generálním štábem sovětských ozbrojených sil a z těchto zdrojů bylo také často čerpáno, mimo jiné v rámci odborných publikačních aktivit. Jedná se o období dynamického rozvoje v teorii ZHN a ochrany proti nim. Dne 27. září 1949 vzniklo dekretem prezidenta republiky CHV jako samostatný druh vojska¹³. Při jeho budování v poválečných letech se vycházelo právě ze zkušeností Rudé armády a podílela se na něm řada sovětských odborníků, formulujících příslušné moderní přístupy¹⁴.

Již od roku 1948 nebyly tyto přístupy a vojenské koncepce veřejně publikovány. Odborné komunitě chemického vojska však byl k dispozici časopis *Vojenská mysl*, jehož tematika plně reflektovala zájmy a postoje Sovětského svazu. Zaměření článků pokrývalo značně širokou oblast problematiky ochrany proti zbraním hromadného ničení (OPZHN) a chemického zabezpečení. Reflektována však zdaleka nebyla pouze oblast působnosti CHV, ale sledován byl zejména vševojskový kontext operací za použití ZHN a problematika OPZHN jako zodpovědnost celého štábu¹⁵. Tématicky je možné v časopisu sledovat typické linie výzkumných cílů k výcviku a edukaci vojsk uvedené níže, vždy početně zastoupené dílčími příspěvky z problematiky:

- teorie ochrany vojsk proti zbraním hromadného ničení a zásad včasného varování;
- teorie chemického zabezpečení taktických pozemních činností;
- použití jaderných zbraní nepřítelem, včetně vyhodnocování radiační situace;
- použití chemických zbraní nepřítelem, včetně vyhodnocování chemické situace;
- použití biologických zbraní nepřítelem;
- odstraňování následků použití zbraním hromadného ničení nepřítelem;
- průzkumu a ničení nepřátelských zbraní hromadného ničení;
- zásad překonávání prostorů kontaminovaných radioaktivními látkami;
- nasazení a použití vlastních zbraní hromadného ničení;

¹¹ KUBÁNEK, Vladimír. *Historie zbraní hromadného ničení a chemického vojska*. 1.vyd. Brno: Tribun EU, 2008, 260. ISBN 978-80-7399-539-3.

¹² BENEŠ, Bohuslav. Chemické služby průzkumná, pozorovací a poplachová v cizích armádách, článek I-IV. *Vojenské rozhledy*. 1938, 4-8.

¹³ ČERNÝ, Radek a Vlastimila CYPRIŠOVÁ. *Chemické vojsko AČR*. 1.vyd. Praha: Vojenský historický ústav, 2014.

¹⁴ Ibid. 11, 266.

¹⁵ Princip zodpovědnosti celého štábu za oblast OPZHN je dle názoru autora v současné době často opomíjen.

- vlivu zbraní hromadného ničení na poměr sil;
- působnosti chemického vojska a činnosti chemických specialistů ve štábech;
- využití automatizovaných systémů ve velení chemickému vojsku;
- techniky a materiálu k ochraně proti zbraním hromadného ničení;
- zbraní hromadného ničení v zahraničních armádách;
- tvorby a představení nových vojenských předpisů.

V období studené války¹⁶ je dominantní problematika, kterou je možné zařadit do kategorie „jaderné soupeření“. Jaderné zbraně byly tématem, které dominovalo po velkou část druhé poloviny 20. století. Rozpracováno bylo několik konceptů jaderných strategií, které se, byť pouze částečně, odrazily v článcích vojenských periodik. Za prvé šlo o koncept preventivního zničení jaderných zbraní nepřítele nebo alespoň zařízení k jejich výrobě a prostředků k jejich přepravě na cíl. Druhý koncept, který je významný dodnes, zahrnoval plánované provádění přepadů a ničení jaderných zbraní nebo jejich nosičů za letu k cíli. Podstatou třetího konceptu je hrozba odvetného úderu, s níž souvisela spíše taktika úderu „proti městům“, která byla založena na předpokladu způsobení tak masivních lidských ztrát, že nepřítel bude odstrašen, nebo následně poškozen tak, že nebude schopen pokračovat ve válce. Poslední a zřejmě nejméně významnou složkou jaderných strategií byla fyzická ochrana jednotlivců a jednotek proti účinkům jaderných zbraní. Tím je myšleno rozptylování sil, zakopávání, budování krytů, a další opatření¹⁷.

Z hlediska velitelského, je tématice použití ZHN v článcích časopisu *Vojenská mysl* tohoto období věnován relativně velký prostor. Specificky je důraz položen na použití jaderných zbraní – a to v pojetí nejen defenzivním. Na jedné straně je možné setkat se například s tématem přechodu k použití vlastních jaderných zbraní v operaci¹⁸, plánování prvního jaderného úderu¹⁹ nebo na volbu nepřátelských objektů jako cílů jaderných úderů²⁰ a metod určování těchto cílů²¹. Na straně druhé je však ofenzivně pojatá tematika vyvážena řadou pohledů na zásady ochrany vlastních sil po napadení jadernými zbraněmi²², včetně vyhodnocování radiační situace v prostoru operace²³ nebo předpovědi ztrát vlastních sil po zasažení jadernými zbraněmi²⁴.

¹⁶ Zejména od šedesátých let 20. století, kdy byl svět jaderné válce blíže než kdykoliv předtím (Kubánská krize, apod.).

¹⁷ GALATÍK, Vlastimil a Antonín KRÁSNÝ, Karel ZETOCHA (eds.), ref. 3, 112-114.

¹⁸ Informace ze socialistických armád (upraveno ze sovětského tisku): Přechod k použití jaderných zbraní v operaci. *Vojenská mysl*. 1968, 2, 71-74.

¹⁹ LALO, Juraj. Plánování použití ZHN v útočné operaci vševojskové armády. *Vojenská mysl*. 1961, 5, 96-108.

²⁰ ŠÍK, Zdeněk. Metodika práce štábu armády při určování cílů pro jaderné údery. *Vojenská mysl*. 1963, 1, 62-66.

²¹ ŠRANK, Emil. Metody volby cílů pro zbraně hromadného ničení a jejich rozbor k nevhodnějšímu použití zbraní hromadného ničení. *Vojenská mysl*. 1960, 5, 68-74.

²² JANATA, Antonín. Vliv ničivých účinků jaderných zbraní a možnosti ochrany vojsk. *Vojenská mysl*. 1978, 8, 55-64.

²³ ONDRŮJ, Ludvík a Stanislav FLORIÁN. Některé zkušenosti z vyhodnocování radiační situace. *Vojenská mysl*. 1961, 3, 69-78.

²⁴ HÁLA, Miloslav. Předpověď ztrát živé síly a bojové techniky v centrech jaderných úderů. *Vojenská mysl*. 1972, 4, 62-70.

5 DEVADESÁTÁ LÉTA 20. STOLETÍ

Počátkem devadesátých let dvacátého století došlo k zásadnímu obratu v pojetí a obsahu československé vojenské strategie, jehož hlavním důvodem byl rozpad Varšavské smlouvy. Obrana Československa, založená pouze na vlastních, a v relativně blízké perspektivě menších ozbrojených silách, předpokládala zvýšení kvality na úkor kvantity²⁵. Zásadní vliv představovaly změny v mezinárodněpolitické oblasti, tj. ukončení studené války, rozpad sovětského impéria a ukončení činnosti vojenského paktu Varšavské smlouvy. Podstatnými vnitropolitickými vlivy pak byly přechod k demokratickému režimu, rozdělení federace a její armády na dva samostatné celky a začlenění země do NATO a EU. Četné transformační změny, které byly prováděny od poloviny roku 1993 do roku 1996, toho byly důkazem. Pokračující přizpůsobování euroatlantických a evropských bezpečnostních struktur se odrazilo v tématickém zaměření českých vojenských periodik – od roku 1992 znovuvydávaných Vojenských rozhledů a také na stránkách nového časopisu Vojenský profesionál (od roku 1993).

Jedním z aktuálních témat časopisu Vojenské rozhledy počátku devadesátých let se přirozeně stala válka v Perském zálivu²⁶. Publikované texty obnášejí mimo jiné hodnocení podílu československé protichemické jednotky při realizaci chemického zabezpečení saúdskoarabských mechanizovaných brigád²⁷. Zkušenosti spojeneckých sil z operace Pouštní štít a Pouštní bouře byly dílčím tématem diskuzních příspěvků o významu pokračující modernizace československé armády a o rozvoji druhů vojsk.

Vojenská témata z vojenského vědního oboru ZHN a ochrany proti nim se v devadesátých letech objevují nadále, přidávají se však témata nová, zařaditelná do problematiky nebezpečí proliferace ZHN^{28 29}, která jsou bezesporu aktuální dodnes. Nově na významu nabývají hrozby spojené s haváriemi zařízení průmyslové infrastruktury a únikem průmyslových nebezpečných látek, které se odráží především na stránkách časopisu Vojenský profesionál, zabývajícím se mj. environmentální bezpečností armád. Vědní teorie seznámuje s přístupy vojsk k řešení havárií (destrukcí) jaderných energetických zařízení³⁰ a hodnocení jejich vlivu³¹ nebo s progresí v otázkách přijetí Úmluvy o zákazu chemických

²⁵ GALATÍK, Vlastimil a Antonín KRÁSNÝ, Karel ZETOCHA (eds.), ref. 3, 131.

²⁶ VITANOVSKÝ, Václav. K válce u Perského zálivu. *Vojenské rozhledy*. 1992, 3, 68-70.

²⁷ KURUCZ, Ján. K chemickému zabezpečení útoku 20.mb armády Královstva Saudské Arábie. *Vojenské rozhledy*. 1992, 4, 84-87.

²⁸ MIKA, Otakar a Václav SOUKUP. Šíření zbraní hromadného ničení. *Vojenské rozhledy*. 1994, 10, 16-20.

²⁹ Nové nebezpečí po ukončení studené války – rozšiřování zbraní hromadného ničení. *Vojenské rozhledy*. 1995, 2, 100-111.

³⁰ ZAHRADNÍČEK, Pavel. Boj jednotek v prostorech zamořených radioaktivními látkami po haváriích (destrukcích) jaderných energetických zařízení. *Vojenský profesionál*. 1993, 7-8, 27-30 resp. 21-23. ISSN 1210-3179.

³¹ ZABADAL, Miroslav. Hodnocení vlivu radiačních a chemických havárií na činnost jednotky. *Vojenský profesionál*. 1993, 12, 15-17. ISSN 1210-3179.

zbraní³², která vešla v platnost v roce 1997. Koncem devadesátých let se pak již objevuje tématika z dnešního pohledu aktuální: chemický, biologický, radiologický a jaderný (CBRN) terorismus³³.

V návaznosti na přijetí České republiky do NATO dne 12. března 1999 a vznikem nového rámce zajišťování obrany, se vytvořily podmínky k další postupné profesionalizaci jednotek a útvarů AČR. Důležitým milníkem v rozvoji CHV a tendencí AČR specializovat se na problematiku ochrany proti ZHN, byl v této souvislosti vznik 9. roty chemické ochrany, zařazené do Sil okamžité reakce³⁴ a vyčleněné pro potřeby NATO. Po vstupu ČR do NATO se 9. rota stala první českou plně profesionální jednotkou. Účastnila se mise SFOR II v Bosně a Hercegovině (1999) a později protiteroristické operace Trvalá svoboda (2002–2003), kterou je možné z hlediska získaných zkušeností a rozvoje schopností chemického vojska považovat za významnou. Následující roky po stránce publikačních aktivit z řad CHV s touto jedinečnou událostí příliš nekorelují.

6 POČÁTEK 21. STOLETÍ

Rozpad bipolárního světa, ke kterému došlo na konci 20. století, znamenal i zásadní proměnu dosavadního bezpečnostního prostředí přes stálé politické a sociální podmínky ve státech. Bloková konfrontace přestala být aktuální hrozbou a dosavadní koncepty vzájemného jaderného odstrašování dvou supervelmocí bylo nutné zásadně přehodnotit³⁵. Nové bezpečnostní prostředí se však stalo méně stabilní a s vyšší mírou nepředvídatelnosti, než tomu bylo v předchozím období. Riziko přímé vojenské konfrontace bylo vystřídáno vnitrostátními konflikty nebo konfliktem státu a nestátního aktéra. Na významu nabývají nevojenské hrozby (včetně přírodních katastrof) a nové aktivity spojené s použitím ozbrojených sil, např. v rámci postkonfliktní rekonstrukce.

Hrozby a rizika, které ovlivňují bezpečnostní prostředí na počátku 21. století, byly demonstrovány při útocích z 11. září 2001. Dosavadní nezanitelnost jediné globální supervelmoci byla prolomena aktem mezinárodního terorismu, který posunuje a stírá hranice mezi vnitřním a vnějším ohrožením. Relativně samostatnou kapitolou v této souvislosti je CBRN terorismus, některými autory označovaný jako ultraterorismus³⁶. Reakcí na teroristické útoky proti USA byla aktivace čl. 5 Washingtonské smlouvy³⁷ a mimo jiné spuště-

³² STŘEDA, Ladislav. Úmluva o zákazu chemických zbraní a její dopad pro AČR. *Vojenský profesionál*. 1999, 7-8-9, 70-75. ISSN 1210-3179.

³³ MIKA, Otakar. Terorismus a zbraně hromadného ničení. *Vojenské rozhledy*. 1998, 4, 121-126.

³⁴ Síly okamžité reakce NATO označované jako Allied Command Europe Mobile Force-Land, ve zkratce AMF(L), byly aktivní v letech 1960-2002. Poté byly nahrazeny silami NATO Response Force (NRF).

³⁵ GALATÍK, Vlastimil a Antonín KRÁSNÝ, Karel ZETOCHA (eds.), ref.3, 135-136.

³⁶ STŘEDA, Ladislav a Jiří MATOUŠEK. Ultraterorismus – jaderný, radiologický, chemický a biologický terorismus. *Vojenské rozhledy*. 2002, 1, 98-113.

³⁷ GORKA, Sebastýn. Aplikace článku 5 ve všech souvislostech. *NATO Review* [online]. 2006, [cit. 2019-11-13]. Dostupné z: <https://1url.cz/MMxAt>

ní operace Trvalá svoboda (Enduring Freedom), které se od roku 2002 zúčastnil početný kontingent AČR z řad příslušníků CHV³⁸. Téma bylo akcentováno v článku popisujícího využití mobilních laboratorních prostředků CHV, nasazených v uvedené operaci³⁹.

Na stránkách Vojenských rozhledů byla zachycena změna světového rozložení sil, která se výrazně odrazila v jaderné strategii. Hlavním úkolem již nebylo odstrašení bezprostřední hrozby rozsáhlého jaderného útoku, ale stalo se jím zabránění šíření technologie výroby jaderných zbraní a jejich nosičů⁴⁰. S tím korespondují i psané příspěvky popisující hrozbu šíření jaderných technologií z pohledu možného teroristického zneužití⁴¹ a související mezinárodně-legislativní aspekty⁴², včetně objasnění vazby na bezpečnostní politiku ČR⁴³.

Od druhé dekády 21. století se články a texty z problematiky ZHN a ochrany proti nim častěji orientují na problémy mezinárodní bezpečnosti. Zejména jde o popis vnímání CBRN hrozeb⁴⁴ s akcentem na třídu biologických agens^{45 46}. Prakticky zcela se však vytrácí operačně-taktická témata ve vztahu k OPZHN a chemickému zabezpečení tak, jak tomu dlouhodobě bylo v minulosti. Z hlediska rozvoje schopností CHV je viditelná dílčí snaha o publikaci aktuálních výzev v rámci součinnosti mezi druhy vojsk, například při zajišťování důkazního materiálu a podpoře forenziky⁴⁷ nebo při součinnosti s EOD týmy při pyrotechnickém zneškodnění chemické a biologické munice⁴⁸. Doménu „materiál“ reprezentuje popis nových technických prostředků CHV pro CBRN průzkum⁴⁹ a dekonta-

³⁸ Kontingenty byly součástí úkolového uskupení vojsk CJTF-CM (Combined Joint Task Force-Consequence Management) určeného k odstraňování následků použití ZHN nebo následků spojených s únikem toxických, radioaktivních či biologických látek.

³⁹ UHLÍŘ, Stanislav. Možnosti chemického vojska při plnění závazků Severoatlantické aliance. *Vojenské rozhledy*. 2005, 4, 151-155. ISSN 1210-3292.

⁴⁰ GALATÍK, Vlastimil a Antonín KRÁSNÝ, Karel ZETOCHA (eds.), ref.3, 119.

⁴¹ LUDVÍK, Jan. Hrozba jaderných zbraní v současnosti. *Vojenské rozhledy*. 2010, 3, 16-23. ISSN 1210-3292.

⁴² KLUSÁČEK, Martin. Evropská legislativa a její úloha v boji proti materiálům CBRNE. *Vojenské rozhledy*. 2010, 3, 156-167. ISSN 1210-3292.

⁴³ FOKT, Martin a Antonín NOVOTNÝ, Pavel OTŘÍŠAL. Některé nástroje bezpečnostní politiky České republiky k zamezení proliferace jaderných a chemických zbraní. *Vojenské rozhledy*. 2019, 28 (3), 128-147. ISSN 1210-3292.

⁴⁴ OTŘÍŠAL, Pavel. Vnímání bezpečnostních hrozeb v oblasti CBRN – historie a výzvy. *Vojenské rozhledy*. 2013, 1, 46-64. ISSN 1210-3292.

⁴⁵ MARŠÁLEK, Daniel a Radomír ŠČUREK. Hrozba CBRN látek se zaměřením na třídu biologických agens. *Vojenské rozhledy*. 2012, 3, 119-130. ISSN 1210-3292.

⁴⁶ OTŘÍŠAL, Pavel a Zuzana KROČOVÁ. Některé aspekty ochrany proti biologickým látkám v podmínkách Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*. 2017, 2, 120-136. ISSN 1210-3292.

⁴⁷ ZAHRADNÍČEK, Radim a Pavel OTŘÍŠAL. Příspěvek chemického vojska k naplnění schopnosti sběru důkazů a forenziky. *Vojenské rozhledy*. 2016, 2, 109-117. ISSN 1210-3292.

⁴⁸ ZAHRADNÍČEK, Radim a Zdeněk SKALIČAN. Schopnost CBRN EOD jako aktuální výzva pro chemické vojsko AČR. *Vojenské rozhledy*. 2015, 2, 72-82. ISSN 1210-3292.

⁴⁹ RES, Bohuslav. Souprava lehkého obrněného vozidla S-LOV-CBRN. *Vojenské rozhledy*. 2014, 1, 155-163. ISSN 1210-3292.

minaci⁵⁰. Stránky časopisu Vojenské rozhledy ale bohužel nejsou zaplněny zkušenostmi z operačních nasazení CHV, například v rámci sil NRF⁵¹, z mise ISAF v Afghánistánu, z činnosti CBRN mobilních výcvikových týmů (Peru, Estonsko, Jordánsko) nebo z nynější operace Inherent Resolve na území Iráku.

ZÁVĚR

Článek se zabývá vojenskými periodickými publikacemi ze sociální, politické a vojenské perspektivy. Analyzuje a zkoumá vývoj tematiky, která byla publikována v odborných vojenských periodikách, excerpčí z období let 1920-2020. Dostupné vojenské odborné texty nejsou apolitické, oproštěné od sociální reality. Jsou podmíněny kulturně, sociálně i politicky a obdobně i publikační činnost na téma CHV a ochrana proti ZHN. Na základě uvedeného je možné se reálně domnívat, že publikační činnost ve vojenských periodikách lze považovat a zkoumat jako relativně samostatný vědní obor.

Obsahově je patrna rozdílnost tematiky ve čtyřech historicky typických periodách v závislosti na politické a sociální situaci: za prvé po vzniku Československa a v periodě příprav na 2. světovou válku, za druhé po roce 1948, za třetí období 90. let a za čtvrté počátek 21. století do současnosti. Poskytuje základní pohled do preferencí specialistů z řad chemické komunity a zaměření odborných článků. Důležité historické milníky vývoje chemického vojska odpovídají historickým společenským událostem. Určení a schopnosti chemického druhu vojska se vyvíjí a přizpůsobují změnám bezpečnostního prostředí a relevantním hrozbám. Je možné konstatovat, že odborný obsah publikovaných příspěvků obecně koresponduje s tehdejšími vlivy, trendy a zejména potřebami vojenské vědy. Souvislost paralel mezi historickými událostmi v Československu (později ČR) a relevantním děním v československé armádě a AČR, se zaměřením na CHV a problematiku ochrany proti ZHN a chemického zabezpečení, je zřejmé i z českých vojenských periodik, které v jednotlivých obdobích vycházely z potřeb vojsk a vojenské vědy. Svým pojetím články odpovídají problémům doby a reflektují zejména bezpečnostní hrozby. Vojenské rozhledy a další periodika historicky poskytovala důležitý vhled do aktuálních problémů potřeb odborné komunity z řad vojenských teoretiků a praktiků. Kvalita článků a příspěvků dlouhodobě a zřetelně podporuje požadovaný standard časopisů. Aktuální tematika příspěvků autorů z řad chemické komunity se částečně změnila. Dominují mezinárodně-bezpečnostní témata, a to ve značné převaze nad problémy ochrany vojsk v operacích.

Koncem září roku 2019 si chemické vojsko připomnělo 100. výročí založení plynové služby a chemického vojska, a to v rámci oslav konaných v Liberci u 31. pluku radiační, chemické a biologické ochrany. Za sledované období se chemické vojsko bezesporu výrazně změnilo a publikační aktivity dneška souvisí s trendem četných transformací

⁵⁰ OTŘÍŠAL, Pavel a Radim ZAHRAVNÍČEK. Obranný vývoj a jeho možné dopady na schopnosti chemického vojska Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*. 2016, 3, 82-89. ISSN 1210-3292.

⁵¹ Operace Distinguished Games v roce 2004 představovala nasazení sil NATO Response Force (NRF) v Řecku, jehož se zúčastnil mnohonárodní prapor radiační, chemické a biologické ochrany.

a restrinkcí. V národních odborných vojenských periodikách se projevuje částečnou tematickou nahodilostí článků z oboru působnosti CHV a nižší četností.

Dřívější vydání vojenských periodik Vojenské rozhledy, ale také Vojenský profesionál a Vojenská mysl, prioritně rozvíjely a zvyšovaly povědomí vojáků z praxe u jednotek, útvarů a svazků, seznamovaly vojenskou veřejnost se spojeneckými a partnerskými aktivitami v CHV, včetně operačních nasazení, s diskuzí o implementaci nových doktrínálních přístupů do podmínek AČR, nebo poskytovaly aktuality teorie a praxe. Publikované články, jak dokazuje výběr z periodik uvedený v seznamu literatury, nadále představují podstatná díla vědeckého dosahu rezortu MO v odborném písemnictví.

Autor: *Major Ing. Radim Zahradníček, Ph.D., nar. 1985, Univerzita obrany. V letech 2008-2014 zastával velitelské a štábní funkce u 312. praporu radiální, chemické a biologické ochrany a 31. pluku radiální, chemické a biologické ochrany. V letech 2009 a 2011 byl nasazen v zahraniční operaci ISAF v Afghánistánu a v roce 2013 na území Jordánska v rámci mobilního výcvikového týmu. V r. 2014 nastoupil na Ústav ochrany proti ZHN Univerzity obrany na systemizované místo lektora, od roku 2019 je odborným asistentem. Jeho specializace je zaměřena do oblastí použití jednotek chemického vojska v operacích a rozvoje systému ochrany proti ZHN.*